

Παραδοσιακές πρακτικές διαχείρισης νερού
στον κεντρικό ορεινό όγκο της Άνδρου:
Δράσεις καταγραφής, διαφύλαξης, ερμηνείας
& ανάδειξης

Υδάτινοι πόροι στην Άνδρο και πρακτικές διαχείρισής τους

NOMΙΚΟ ΜΕΛΕΤΗΜΑ

Νομικό πλαίσιο διαχείρισης και προστασίας υδάτινων πόρων

της δικηγόρου Μαρίας Κυριαζή

«Και το επίλοιπον νερό να το έχουσι στο μύλο των καλογέρων έως την Τρίτη το
Βράδυ. Και όποιος έβγει από ετούτην την μοιρασιά οπού εκάμαμεν όλοι μας και
μαθευτή πώς κόβγει το νερόν του αλλονού, ήγουν το μερδικόν του, να δίνη όποιος
σούμπασης¹ ευρεθή στο χωρίον μας δύο ριάλια τζερεμέ² και να τρώγη και πενήντα
ξυλιές»³

ΑΝΔΡΟΣ, Αύγουστος 2024

Δράση βραχυπρόθεσμης διάρκειας, της αστικής μη κερδοσκοπικής εταιρείας “[Ερευνητικό
Κέντρο Άνδρου](#)”, με επιχορήγηση του Μουσείου Κυκλαδικής Τέχνης, στο πλαίσιο της
πρωτοβουλίας *Cycladic Identity* (Μάιος 2023-Νοέμβριος 2024)

CYCLADIC
IDENTITY

ΜΟΥΣΕΙΟ
ΚΥΚΛΑΔΙΚΗΣ
ΤΕΧΝΗΣ

¹ Κατώτερος στρατιωτικός για την τήρηση της τάξης, είδος χωροφύλακα.

² Πρόστιμο.

³ Καϊρείος Βιβλιοθήκη, Μονή Αγίας, φάκ. 8, τόμ. ΙΒ΄, αρ. 18.

Ομάδα Έργου Δράσης:

1. Όλγα Καραγιάννη

- Ιδέα, Σχεδιασμός & Υποβολή Δράσης
- Συντονισμός Δράσης
- Συμπληρώσεις & Επιμέλεια τελικών κειμένων
- Συγγραφή κειμένου απολογισμού & σύνοψης δράσης

2. Ελένη Μπενέκη

- Αρχαιακή Έρευνα
- Συγγραφή Ιστορικού Μελετήματος

3. Μαρία Κυριαζή

- Νομική Έρευνα
- Συγγραφή Νομικού Μελετήματος

4. Γιώργος Βρεττός

- Τεχνικός σχεδιασμός μεθοδολογίας καταγραφής πηγών και παραμέτρων των υδατικών συστημάτων
- Έρευνα Πεδίου Ορεινών Συστημάτων Διαχείρισης Επιφανειακών Υδάτων

5. Απόστολος Βαφειάδης

- Έρευνα Πεδίου, Καταγραφή Πηγών Οικισμών

Σημείωση: Η εργασία του Αποστόλου Βαφειάδη, ολοκληρώθηκε με τη συνδρομή του Γιάννη Βρεττού στην καταγραφή πηγών περί των οικισμών Παλαιόπολης, Κόλυμπου, Άρνης και Βουρκωτής

6. Κατερίνα Πανταζή

- Γραμματειακή Υποστήριξη Δράσης
- Επεξεργασία Προφορικών Μαρτυριών
- Συμπληρώσεις & Επιμέλεια τελικών κειμένων

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

A. Εισαγωγή - Μεθοδολογικό σημείωμα	5
B. Νεροχάρτια κατά το βυζαντινορωμαϊκό δίκαιο και τον Αστικό Κώδικα	5
Η τρέχουσα πραγματικότητα σχετικά με την άρδευση στην Άνδρο	8
Γ. Το νερό στον Αστικό Κώδικα	8
Δ. Νομοθετικό πλαίσιο διαχείρισης και προστασίας των υδάτινων πόρων	11
1.Εισαγωγή	11
2. Το Σύνταγμα ως προς τα ύδατα και η ερμηνεία του από τη νομολογία.	14
E. Σύντομη ιστορική ανασκόπηση του κανονιστικού πλαισίου	14

Λέξεις-κλειδιά: υδάτινοι πόροι, τοπική ιστορία, Άνδρος, βιωσιμότητα, άρδευση

Σύνοψη Νομικού Μελετήματος

Η σημασία του νερού για τη ζωή στον πλανήτη είναι αναμφισβήτητη. Για τον λόγο αυτόν, ήδη από την εποχή του Βυζαντινορωμαϊκού δικαίου υπήρχαν κανόνες που ρύθμιζαν τα δικαιώματα των ανθρώπων στη χρήση του νερού, όπως οι κανόνες ποτισμού και ύδρευσης, οι οποίοι αργότερα ενσωματώθηκαν στον Αστικό Κώδικα.

Από τα κείμενα (νεροχάρτια και απόφαση του Ειρηνοδικείου Άνδρου) του 19ου αιώνα, που διασώζονται προκύπτει ότι τα τρεχούμενα νερά, που όμως δεν ρέουν ελεύθερα κι απεριόριστα, μπορεί ν' ανήκουν σ' έναν ή περισσότερους ιδιοκτήτες, κατόπιν μεταξύ τους συμφωνίας διαμοιρασμού. Το διοχετευόμενο αυτό νερό μοιράζεται χρονικά και άρα ιδιοκτήτης του διοχετευόμενου νερού είναι ο εκάστοτε δικαιούμενος να κάνει χρήση του νερού κατά το χρονικό διάστημα που του αναλογεί σύμφωνα με το νεροχάρτι. Αν κάποιος παραβεί τη συμφωνία καταπατώντας τη σειρά άλλου, πληρώνει πρόστιμο και υφίσταται και σωματική ποινή. Μάλιστα ακόμη και το είδος της ποινής θα μπορούσαμε να πούμε ότι προέρχεται από το βυζαντινορωμαϊκό δίκαιο, αφού σύμφωνα με αυτό, στις περιπτώσεις κλοπής οι ποινές που επιβάλλονται, κυμαίνονται ανάλογα με τη βαρύτητα του εγκλήματος με συνήθη το σωματικό κολασμό και τα καταναγκαστικά έργα για ορισμένο χρόνο ή στο διηνεκές, καθώς και σημαντικά χρηματικά πρόστιμα⁴.

Τα τελευταία χρόνια, το διαρκώς αυξανόμενο πρόβλημα της λειψυδρίας στα νησιά του Αιγαίου οφείλεται εν μέρει σε φυσικές αιτίες (όπως χρονικά μεταβαλλόμενες χαμηλές και υψηλές βροχοπτώσεις, πλημμύρες και ξηρασίες), αλλά κυρίως σε ανθρωπογενείς δραστηριότητες, οι οποίες είναι ελέγξιμες και σχετίζονται με τη διαχείριση (management) ή τη διακυβέρνηση (governance) του νερού. Έτσι, η προστασία του νερού κατέστη επιτακτική, οδηγώντας στη θέσπιση ειδικής νομοθεσίας τόσο σε διεθνές/ενωσιακό όσο και σε εθνικό επίπεδο.

Ο εθνικός νομοθέτης ενσωμάτωσε την Οδηγία 2000/60/EK με τον Ν. 3199/2003 και με το ΠΔ 51/2007. Ωστόσο, παρατηρείται σημαντική χρονική καθυστέρηση και ποιοτική υστέρηση στην εφαρμογή της Οδηγίας.

Εν κατακλείδι, διαπιστώνουμε ότι το δίκαιο των υδάτων αποτελεί κλάδο του «δημόσιου δικαίου» που διαρκώς εξελίσσεται, ωριμάζει και εστιάζει στην πρόληψη, στον σχεδιασμό και στον προγραμματισμό, παρά στην αποκατάσταση.

⁴ «Αδικήματα και ποινές στη Ρώμη», <https://slideplayer.gr/slide/11967878/>

A. Εισαγωγή - Μεθοδολογικό σημείωμα

Για τη συγγραφή του μελετήματος του νομικού πλαισίου διαχείρισης και προστασίας των υδάτινων πόρων ανέτρεξα στις εξής πηγές:

(i) Στους κανόνες του βυζαντινορωμαϊκού δικαίου, το οποίο ίσχυε πριν την εισαγωγή του Αστικού Κώδικα (23-2-1946)

(ii) στις διατάξεις του εν ισχύ Αστικού Κώδικα,

για την ερμηνεία των «νεροχαρτιών» που συναντάμε στην Άνδρο καθώς και στη νομολογία των Πολιτικών Δικαστηρίων που αφορούν αποκλειστικά την Άνδρο.

(iii) στις διατάξεις του εν ισχύ Σύνταγμα και την ερμηνεία τους από τη νομολογία του ΣτΕ

(iv) στα νεώτερα σχετικά νομοθετήματα ευρωπαϊκά και εθνικά, μετά την είσοδο της Ελλάδας στην Ε.Ε. (1979)

B. Νεροχάρτια κατά το βυζαντινορωμαϊκό δίκαιο και τον Αστικό Κώδικα

Το νερό που βρίσκεται στην επιφάνεια της γης διακρίνεται σε *ρέον*, ήτοι αυτό που βρίσκεται σε συνεχή και αδιάλειπτη ροή, και *ιστάμενο/ηρεμούν*, δηλαδή αυτό που περικλειόμενο εντός ορισμένων ορίων αποκτά σταθερή επιφάνεια. Το τελευταίο ένεκα της σταθερής του μορφής είναι δεκτικό ανθρώπινης εξουσιάζσεως, άρα αν ευρίσκεται σε ένα ιδιόκτητο ακίνητο θεωρείται μέρος αυτού (*pars fundi*) ή συστατικό αυτού κατά τον Αστικό Κώδικα (ΑΚ 954). Αντιθέτως το *ρέον* ύδωρ είναι ανεπίδεκτο ιδιοκτησίας και γι' αυτό συγκαταλέγεται ήδη από τους Ρωμαίους νομομαθείς στα πράγματα κοινής χρήσεως (*res communis omnium*) στα οποία υπάγεται και κατά τον Αστικό Κώδικα (ΑΚ 967). Τα ανωτέρω είναι κοινά τόσο στο βυζαντινορωμαϊκό δίκαιο, που ίσχυε στη χώρα μας μέχρι τις 23/02/1946, όσο και στο διαμορφωθέν από τον Αστικό Κώδικα δίκαιο⁵, που ισχύει από τις 23/02/1946 μέχρι σήμερα.

Όπως προαναφέραμε, *ρέοντα* ύδατα είναι όσα έχουν ελεύθερη κι απεριόριστη φυσική ροή, άρα δεν θεωρείται *ρέον* το διοχετευόμενο ύδωρ, δηλαδή αυτό που οδηγείται κάπου μέσω τεχνητού αγωγού⁶. Παρότι το *ρέον* και το διοχετευόμενο ύδωρ παρουσιάζουν ως κοινό χαρακτηριστικό αυτό της ροής, το *ρέον* είναι ελεύθερο ενώ το διοχετευόμενο μπορεί να γίνει δεκτικό εξουσιάζσεως. Αυτή η διαφοροποίηση τονίζεται συχνά στο βυζαντινορωμαϊκό δίκαιο, που αποτελεί το «υπόβαθρο του σύγχρονου υδατικού δικαίου»⁷.

⁵ Εμπράγματο Δίκαιο, Α. Γεωργιάδης, Β' έκδοση 2010, §13 II, σελ. 148-149

⁶ Υδατικόν Δίκαιον των Ρωμαίων ως ισχύει εν Ελλάδι, Δημητρίου Ν. Νομικού, σελ. 8
Βλέπε και Περί Υδάτων, Δ. Μπόσδας, στο «Εφημερίς των Ελλήνων Νομικών», 1976, σελ. 518

⁷ Περί Υδάτων, Δ. Μπόσδας, στο «Εφημερίς των Ελλήνων Νομικών», 1976, σελ. 517

Το γεγονός ότι τα διοχετευόμενα ύδατα μπορούν ν' αποτελέσουν αντικείμενο ιδιοκτησίας από έναν ή περισσότερους που τα μοιράζουν μεταξύ τους επιβεβαιώνεται από γραπτές συμφωνίες για τη διαμοίραση του νερού, που έχουν βρεθεί στην Άνδρο, τα λεγόμενα «νεροχάρτια».

Σ' ένα τέτοιο νεροχάρτι του έτους 1725, που αναφέρεται στο συνοικισμό Κοτσιίδες που είναι συνεχόμενος στο χωριό της Κατακόιλου, επισημαίνεται ότι «Την σήμερον εσουνάχθησαν και εμοίρασαν τα νερά διά να ποτίζη ο καθένας το μερδικόν του» κι αφού περιγράφεται χρονικά ο τρόπος διαμοιρασμού των νερών με αναφορά των νερουλάδων (αυτών που έχουν δικαιώματα στο νερό), συνεχίζει: «Και το επίλοιπον νερό να το έχουσι στο μύλο των καλογέρων έως την Τρίτη το βράδυ. Και όποιος έβγει από ετούτην την μοιρασιά όπου εκάμαμεν όλοι μας και μαθευτεί πως κόβγει το νερόν του αλλονού, ήγουν το μερδικόν του, να δίνει όποιος σούμπασης ευρεθή στο χωρίον μας δύο ριάλια τζερεμέ και να τρώγη και πενήντα ξυλιές»⁸ [δηλαδή: Σήμερα μαζεύτηκαν και μοίρασαν τα νερά για να ποτίζει ο καθένας το μερίδιό του (...)] και το υπόλοιπο νερό να το έχουν στο μύλο των καλογέρων έως την Τρίτη το βράδυ. Και όποιος παραβεί αυτή τη μοιρασιά που κάναμε όλοι και μαθευτεί ότι κόβει το νερό του άλλου, δηλαδή το μερίδιό του, να δίνει όποιος χωροφύλακας βρεθεί στο χωριό μας πρόστιμο δύο ριάλια (= ισπανικά νομίσματα) και να τρώει και πενήντα ξυλιές].

Στο παραπάνω κείμενο εντοπίζονται αρχές του Βυζαντινορωμαϊκού δικαίου, σύμφωνα με το οποίο⁹ άμα το νερό μπει στο αυλάκι θεωρείται ότι ανήκει στην κατοχή αυτού που το διοχετεύει, αλλά και ότι όποιος αφαιρεί νερό από ξένο αυλάκι για να το ιδιοποιηθεί διαπράττει κλοπή. Αυτός, δε, που χωρίς πρόθεση ιδιοποίησης του νερού αλλά με σκοπό βλάβης του διοχετεύοντος, παίρνει το νερό από το αυλάκι και το αφήνει να χύνεται ενάγεται «διά της εκ του αποτελέσματος αγωγής» (*actio in factum*) επί αποκαταστάσεως της βλάβης την οποία προκάλεσε. Υπόκειται όμως και στην αγωγή του Ακουιλίου νόμου (αγωγή από αδικοπραξία).

Τα αυτά εντοπίζονται και σ' ένα δεύτερο νεροχάρτι του 1759, αφορόν στα νερά της Αλικάντρου στο σημερινό χωριό Απροβάτου. «Την σήμερον συνιβάζονται οι περιβολάρηδες εις το Αλικάντρου όσοι ποτίζουνε το νερό να το μοιράσουνε να πάρη ο καθένας εκείνο που του τζίζει και το μετόχι των πατέρων», διαβάζουμε, κι έπειτα έπεται η τιμωρία του παραβιάζοντος τη συμφωνία: «Και όποιος σηκωθή από τους περιβολάρηδες και γυρέψη να πατήση την αράδα ως καθώς το εποφασίσανε αναμεταξύν τωνε, να τρώη πενήντα ξυλιές και να πληρώνη και στην κρίσι ασιλάνια πέντε»¹⁰ [δηλαδή: Σήμερα μαζεύονται οι περιβολάρηδες στο Αλικάντρου όσοι ποτίζουν, το νερό να το μοιράσουν να πάρει ο καθένας εκείνο που του

⁸ Ποτιστικά νερά στην Άνδρο: Ιστορικές μαρτυρίες και παράδοση στο «Το Νερό πηγή Ζωής Κίνησης Καθαρμού», Δημήτριος Ι. Πολέμης, Υπουργείο Πολιτισμού - Μουσείο Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης, Αθήνα 1999, σελ. 2

⁹ Υδατικών Δίκαιον των Ρωμαίων ως ισχύει εν Ελλάδι, Δημητρίου Ν. Νομικού, σελ. 13

¹⁰ Ποτιστικά νερά στην Άνδρο: Ιστορικές μαρτυρίες και παράδοση στο «Το Νερό πηγή Ζωής Κίνησης Καθαρμού», Δημήτριος Ι. Πολέμης, Υπουργείο Πολιτισμού - Μουσείο Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης, Αθήνα 1999, σελ. 2

εγγίζει και το μετόχι των πατέρων (...). Κι όποιος από τους περιβολάρηδες σηκωθεί και γυρέψει να παραβιάσει τη σειρά στο πότισμα έτσι όπως την συμφώνησαν μεταξύ τους, να τρώει πενήντα ξυλίες και να πληρώνει πρόστιμο πέντε ασλάνια (= νομίσματα με παράσταση λιονταριού)].

Σε απόφαση του Ειρηνοδικείου Άνδρου που διασώζεται διαβάζουμε ότι στις 05-09-1868 έγινε δίκη που αφορούσε το ποτιστικό νερό από τρεις πηγές που διερχόταν από ένα μεγάλο περιβόλι που ονομαζόταν Καβαλούρι και ανήκε στον Λεωνίδα Ν. Κωτάκη, στο χωριό Λάμυρα¹¹. Και σ' αυτό το κείμενο επισημαίνονται καθορισμένα χρονικά όρια εντός των οποίων μοιράζεται το νερό. Ο ιδιοκτήτης του Καβαλουρίου ενάγει την αντίδικό του Κυριακούλα θυγατέρα Δημητρίου Φιλιππίδου επειδή εκείνη εν αγνοία του μετέβη στην πηγή Λειβάδα και διοχέτευσε προς το δικό της περιβόλι το νερό της πηγής εμποδίζοντας τη χρήση του νερού της Λειβάδας για αρκετό διάστημα στο περιβόλι του. Το αίτημα, λοιπόν, του ενάγοντος, είναι, μεταξύ άλλων, να παύση η εναγομένη να εμποδίζει ή καλύτερα «να κόπτη» το νερό της Λειβάδας «κατά την Παρασκευήν κατά δεκαπενθημερίας αφού ο ήλιος προσβάλλη την ρίζαν της κείμενης στο περιβόλι του Ζαννή Καϊρη νερατζιάς μέχρις ου ο ήλιος προσβάλλη τον κρημνόν του Βικαρίου» και να διοχετεύει το νερό από άλλο οχετό, εκτός εκείνου του οποίου είναι διοχετευόμενο του ενάγοντος την ίδια ώρα. Ο δικαστής εκδίδει προδικαστική απόφαση προκειμένου ο ενάγων ν' αποδείξει διά νομίμων μέσων ή μαρτύρων ότι έχει τη νομή του περιβολιού, γιατί μόνο τότε έχει και το δικαίωμα να εγείρει αγωγή διαταράξεως ή αποβολής από τη νομή. Ήτοι του ζητάει ν' αποδείξει τον τρόπο κτήσης της νομής του περιβολιού για να κρίνει εν συνεχεία αν υφίσταται διατάραξη από τα παραπάνω περιστατικά που ενώπιόν του εκτίθενται.

Εν κατακλείδι από τα κείμενα που διασώζονται προκύπτει ότι τα τρεχούμενα νερά, που όμως δεν ρέουν ελεύθερα κι απεριορίστα, μπορεί ν' ανήκουν σ' έναν ή περισσότερους ιδιοκτήτες, κατόπιν μεταξύ τους συμφωνίας διαμοιρασμού. Το διοχετευόμενο αυτό νερό μοιράζεται χρονικά και άρα ιδιοκτήτης του διοχετευόμενου νερού είναι ο εκάστοτε δικαιούμενος να κάνει χρήση του νερού κατά το χρονικό διάστημα που του αναλογεί σύμφωνα με το νεροχάρτι. Αν κάποιος παραβεί τη συμφωνία καταπατώντας τη σειρά άλλου, πληρώνει πρόστιμο και υφίσταται και σωματική ποινή. Μάλιστα ακόμη και το είδος της ποινής θα μπορούσαμε να πούμε ότι προέρχεται από το βυζαντινορωμαϊκό δίκαιο, αφού σύμφωνα με αυτό, στις περιπτώσεις κλοπής οι ποινές που επιβάλλονται, κυμαίνονται ανάλογα με τη βαρύτητα του εγκλήματος με συνήθη το σωματικό κολασμό και τα καταναγκαστικά έργα για ορισμένο χρόνο ή στο διηνεκές, καθώς και σημαντικά χρηματικά πρόστιμα¹².

¹¹ Καϊρείος Βιβλιοθήκη, φάκελος 123

¹² «Αδικήματα και ποινές στη Ρώμη», <https://slideplayer.gr/slide/11967878/>

Η τρέχουσα πραγματικότητα σχετικά με την άρδευση στην Άνδρο

Γ. Το νερό στον Αστικό Κώδικα

Παρότι ανήκει στο σύμπλεγμα των ξερών και άνυδρων Κυκλάδων, η Άνδρος διαθέτει ανέκαθεν πηγές, νερά και πλούσια βλάστηση, γι' αυτό εξάλλου και στην αρχαιότητα αποκαλούνταν Υδρούσα, Λασία, Νωναγρία και Επαγρίς. Μπορεί να είναι σε μεγάλο βαθμό ορεινή, αλλά συναντά κανείς σ' αυτήν κάμπους, καλλιέργειες, ρεματιές και ποταμούς που προσθέτουν τόπους τόπους πράσινες πινελιές. Ωστόσο, τα τελευταία χρόνια πολλές πηγές έχουν στερέψει και δεν είναι σπάνιο φαινόμενο το νησί να βρίσκεται αντιμέτωπο με προβλήματα λειψυδρίας. Ενδεικτικό της επάρκειας νερού στην Άνδρο, αποτελεί η πηγή Φουντάνα στο χωριό Μαΐνητες, η οποία, όταν «ανοίγει» (αναβλύζει) στα μέσα του χειμώνα, σημαίνει ότι το νησί έχει επάρκεια σε νερό. Σημειωτέον ότι το 2023 μέχρι και σήμερα η πηγή δεν έχει «ανοίξει».

Σύμφωνα με τις διατάξεις του Αστικού Κώδικα, ο οποίος ισχύει από 23-2-1946 μέχρι σήμερα, κοινόχρηστα ή κοινής χρήσης είναι τα πράγματα που το Δίκαιο θέτει στην άμεση διάθεση του κοινού για χρήση σύμφωνη με τον προορισμό αυτών¹³. Σε αυτά ανήκουν τα νερά με ελεύθερη κι αέναη ροή (ΑΚ 967), δηλαδή τα νερά που τρέχουν αδιάκοπα κι ελεύθερα σχηματίζοντας ποταμό, μικρό (ρυάκι) ή μεγάλο. Από το παραπάνω «ρέον» ύδωρ αντιπαραβάλλεται το «ηρεμούν», το περικλειόμενο εντός ορισμένων ορίων μέσα στα οποία περιορίζεται ο υδάτινος όγκος¹⁴. Στην κατηγορία των κοινοχρήστων ανήκουν ακόμη και τα νερά των χειμάρρων, σύμφωνα με την απόφαση 34/2008 του Αρείου Πάγου, όπου επισημαίνεται ότι «οι χείμαρροι ή τα ρέματα, άσχετα από το ισχύον κατά περίπτωση νομικό καθεστώς τους (λ.χ. 967, 968 ΑΚ), αποτελούν κοινόχρηστους χώρους».

Εξ αντιδιαστολής, κοινόχρηστα δεν είναι τα όμβρια ή στάσιμα νερά (αφού δεν ρέουν), τα ελκόμενα¹⁵ ή διοχετευόμενα νερά (αφού δεν ρέουν ελεύθερα), τα υπόγεια νερά (διότι μπορεί να ρέουν αενάως και ελεύθερα αλλά δε βγαίνουν στην επιφάνεια του εδάφους) και οι πηγές, δηλαδή το μέρος του εδάφους από το οποίο εξέρχεται νερό κατά τρόπο διαρκή¹⁶. Αν, βέβαια, τα αναβλύζοντα από μια πηγή νερά αποκτήσουν φυσική κοίτη τρέχοντας μέσα σ' αυτήν ελεύθερα και αδιάκοπα, τότε γίνονται κοινόχρηστα. Ο νόμος δεν το ορίζει ρητά αλλά κοινόχρηστη είναι και η κοίτη του ποταμού, καθότι δε νοείται ελεύθερη και αέναη ροή νερού χωρίς αυτήν. Κατά τον Αστικό Κώδικα τα κοινόχρηστα, εφόσον δεν ανήκουν σε δήμο ή σε κοινότητα ή ο νόμος δεν ορίζει διαφορετικά, ανήκουν στο Δημόσιο (ΑΚ 968). Στην απόφαση Α.Π. 34/2008 (θέση Λειβάδια, Δ.Ε. Κορθίου, τοπική Κοινότητα

¹³ *Εμπράγματο Δίκαιο*, Απόστ. Γεωργιάδη, Β' έκδοση, εκδόσεις Σάκκουλα 2010, 150 παρ.ΙΙΙ 8.

¹⁴ «Περί υδάτων», Δ. Μπόσδας, *Εφημερίς Ελλήνων Νομικών*, 1976, 517.

¹⁵ Ελκόμενο είναι το νερό που διοχετεύεται σε τεχνητό αυλάκι, οχετό ή σωλήνα και γενικά αγωγή για ορισμένη χρήση, βλ. και απόφαση 8/2009 Ειρην. Άνδρου.

¹⁶ *Εμπράγματο Δίκαιο*, Απόστ. Γεωργιάδη, 2^η έκδοση, εκδόσεις Σάκκουλα 2010, σ.. 150 παρ. ΙΙΙ 8, υποσημ. 11· επίσης «Περί υδάτων», Δ. Μπόσδας, *Εφημερίς Ελλήνων Νομικών*, 1976, σ. 525.

Όρμου Κορθίου) αναφέρεται ότι: «εφόσον η κοίτη χειμάρρου που κατακλύζεται περιοδικά από τη ροή των νερών της βροχής έχει εγκαταλειφθεί από μακρό-αμνημόνευτο χρόνο (αμνημονεύτου χρόνου αρχαιότητα) στην κοινή χρήση, τότε γίνεται κοινής χρήσης και αν δεν ανήκει σε δήμο ή κοινότητα, ανήκει στο δημόσιο και, συνακόλουθα, δεν είναι εφικτή η άσκηση νομής σ' αυτή και η κτήση κυριότητάς της με χρησικτησία ή έστω με παράγωγο τρόπο».

Αναφορικά με την πηγή, «δηλαδή το μέρος του εδάφους από το οποίο (έγκατα της γης) εξέρχεται υπόγειο νερό κατά τρόπο διαρκή, όσο και το ίδιο το νερό που αναβλύζει», δεν είναι κοινόχρηστο, «γιατί το νερό αυτό μαζί με το εντός των πηγών υπόγειο νερό αποτελεί κατά τις συνδυασμένες διατάξεις των άρθρων 953 και 954 παρ. 3 του ΑΚ, αναποχώριστο και συστατικό στοιχείο του εδάφους και ανήκουν στην κυριότητα του κυρίου του εδάφους» (αποφ. 7/2002 Ειρην'Ανδρου), (θέση Υψηλού Δ.Ε. Ανδρου, τοπική Κοινότητα Λαμύρων). Είναι, λοιπόν, η πηγή συστατικό του εδάφους (ΑΚ 954 αρ. 3), άρα ο κύριος του ακινήτου είναι και κύριος της πηγής που βρίσκεται σε αυτό. Το πηγαίο ή πηγαδίσιο νερό ανήκει στον ιδιοκτήτη του ακινήτου, αφού η πηγή και το πηγάδι αποτελούν συστατικά του ακινήτου¹⁷. Αν ο ιδιοκτήτης της πηγής αφήνει το νερό να ρέει και το πηγαίο νερό ρέει σε κοιλάματα και αυλάκια, που θα ποτίσουν αγροτικά ακίνητα, χάνει την ιδιότητα του ρέοντος νερού (κι επομένως του κοινοχρήστου), μεταβάλλεται σε διοχετευόμενο νερό και τελεί υπό την κατοχή και κυριότητα του δικαιούχου της διοχέτευσης για όσο διαρκεί αυτή¹⁸. Αν, βέβαια, ο ιδιοκτήτης της πηγής αφήνει το νερό να ρέει και το πηγαίο νερό ρέει ελεύθερα με τέτοια ορμή και σε τέτοια ποσότητα ώστε να μεταβληθεί σε ποταμό, έχει γίνει κοινόχρηστο. Κι αν το νερό αυτό που ρέει συνεχώς, απέκτησε σταθερή κοίτη, τότε και η κοίτη έχει γίνει κοινόχρηστη.

Για να επανέλθουμε στην πηγή που αποτελεί συστατικό του εδάφους ακινήτου, ο ιδιοκτήτης του εν λόγω ακινήτου, κι άρα ιδιοκτήτης της πηγής, «θα είχε κανονικά το δικαίωμα να κρατήσει όλο το νερό της πηγής και να το χρησιμοποιήσει κατά βούληση, δηλαδή να το συλλέγει σε δεξαμενή για άρδευση του κτήματός του, να το πουλάει ή δωρίζει σε άλλους, να το αφήνει να ακολουθεί τη φυσική του ροή κ.λπ. Θα μπορούσε επίσης κατά ΑΚ 1000 και 1001, να κάνει διάφορες άλλες ενέργειες στο κτήμα του (π.χ. να σκάψει ένα πηγάδι), αδιαφορώντας αν έτσι διακόπτεται η παροχή του νερού στο πηγάδι του γείτονα (...). Τις εξουσίες αυτές του ιδιοκτήτη περιορίζει ο νόμος, με σκοπό να εξασφαλιστεί η ικανοποίηση των αναγκών των κατοίκων του χωριού σε νερό. Έτσι, κατά ΑΚ 1027 ο κύριος ακινήτου δεν δικαιούται, χρησιμοποιώντας το νερό της πηγής που βρίσκεται στο κτήμα του ή ανοίγοντας πηγάδι στο ακίνητό του, να στερήσει από τους κατοίκους χωριού ή να μειώσει σοβαρά το νερό που χρησιμοποιούσαν μέχρι τώρα για τις ανάγκες τους» (απόφαση 24/2002 Ειρηνοδικείου Ανδρου) (θέση Κατσάρη, Δ.Ε. Υδρούσας, Τοπική Κοινότητα Απροβάτου Δήμου Ανδρου).

¹⁷ Εμπράγματο Δίκαιο, Απόστ. Γεωργιάδη, 2^η έκδοση, εκδόσεις Σάκκουλα 2010, σ. 436 παρ. Ι 5.

¹⁸ Απόφαση 8/2009 Ειρην. Ανδρου

Σύμφωνα με την ΑΚ 1024 ο κύριος αγροτικού ακινήτου που βρίσκεται πιο χαμηλά υποχρεούται να δέχεται το νερό της βροχής ή της πηγής που κατεβαίνει από ψηλότερα σημεία «φυσικά και χωρίς χειροποίητο έργο». Μάλιστα στον κύριο του χαμηλότερου ή του ψηλότερου ακινήτου απαγορεύεται κατασκευάσματος που εμποδίζει ή μεταβάλλει τη φυσική ροή. Αν λοιπόν τα νερά δεν ρέουν φυσικά, αλλά κατευθύνονται από το ψηλότερο στο χαμηλότερο ακίνητο με ανθρώπινη ενέργεια και χειροποίητο κατασκευάσματος (πρόχωμα, χαντάκι, μαντρότοιχο), δεν υπάρχει υποχρέωση για ανοχή τους¹⁹. Αντίθετα ο κύριος του ψηλότερου ακινήτου μπορεί να κρατήσει όλο το νερό για το κτήμα του, π.χ. χρησιμοποιώντας το για άρδευση ή μαζεύοντάς το σε δεξαμενή²⁰.

Συνέπεια της ως άνω αρχής ότι ο κύριος ακινήτου είναι υποχρεωμένος να δέχεται τα νερά που κατέρχονται φυσικά και χωρίς χειροποίητο έργο αποτελεί και η διάταξη 1026 του ΑΚ, κατά την οποία ο κύριος οικοδομής είναι υποχρεωμένος να κατασκευάσει τη στέγη με τέτοιο τρόπο ώστε το νερό της βροχής να μην οδηγείται προς το κτήμα του γείτονα.

Επιπλέον στη διάταξη 1027 του ΑΚ διαβάζουμε ότι ο κύριος του ακινήτου δεν δικαιούται χρησιμοποιώντας νερό που βρίσκεται στο κτήμα του ή ανοίγοντας πηγάδι στο ακίνητό του να στερήσει από τους κατοίκους του χωριού ή να περιορίσει σοβαρά το νερό που χρησιμοποιούν για τις ανάγκες τους.

Για παραχώρηση έναντι τιμήματος (αποζημίωσης) δουλείας άντλησης του νερού κάνει λόγο η ΑΚ 1028, εφόσον συντρέχουν ορισμένες προϋποθέσεις και συγκεκριμένα εφόσον ο κύριος του γειτονικού ακινήτου στερείται το απαραίτητο για τις οικιακές του ανάγκες νερό, η προμήθεια του νερού δεν είναι δυνατή από αλλού για τον γείτονα, ο ιδιοκτήτης της πηγής ή του πηγαδιού δεν στερείται εξαιτίας της χορήγησης νερού το νερό που ο ίδιος χρειάζεται και εφόσον έχει παρασχεθεί αποζημίωση από το γείτονα.

Την ανάγκη άντλησης νερού από μακριά ρυθμίζουν τα άρθρα 1029-1030 του Αστικού Κώδικα, ενώ η διάταξη ΑΚ 1031 αφορά την υποχρέωση κυρίου αστικού ή αγροτικού ακινήτου να ανέχεται, υπό προϋποθέσεις και έναντι αποζημίωσης, τη διέλευση σωλήνων νερού από το κτήμα του για χάρη των γειτονικών ακινήτων.

Τέλος, δέον να αναφερθούμε στη *δουλεία ελκυσμού* (διοχέτευσης) ποτιστικού ύδατος, ή *δουλεία ποτισμού*, όπως ονομάζεται και είναι συνήθης στα περιβόλια της Άνδρου. Δυνάμει αυτής «ο κύριος του δεσπόζοντος ακινήτου δικαιούται να διοχετεύει (άγει) νερό διά του δουλεύοντος ακινήτου», δηλαδή ο κύριος του ακινήτου υπέρ του οποίου συστήνεται η δουλεία ποτισμού φέρνει νερό στο ακίνητό του διά του ακινήτου σε βάρος του οποίου συστήνεται η δουλεία, από το οποίο διέρχεται το νερό σε αυλάκια. Στις περιπτώσεις που υφίστατο δουλεία ελκυσμού ποτιστικού ύδατος (ποτισμού) ήταν τοπική συνήθεια να συστήνεται και δουλεία διόδου των ποτιστάδων²¹, η οποία είναι παρακολουθηματικού

¹⁹ *Εμπράγματο Δίκαιο*, Απόστ. Γεωργιάδη, 2^η έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα 2010, 435 παρ. Ι 4.

²⁰ *Εμπράγματο Δίκαιο*, Απόστ. Γεωργιάδη, 2^η έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα 2010, 436 παρ Ι 5.

²¹ Βλ. απόφαση 8/2009 Ειρην'Ανδρου.

χαρακτήρα, άρα υφίσταται χάρη στην ύπαρξη της δουλείας ποτισμού. Αυτό σημαίνει ότι «ο δικαιούχος έχει το δικαίωμα να εισέρχεται στο δουλεύον ακίνητο προς επισκευή ή ανανέωση ή καθαρισμό του ρείθρου ή και παρακολούθηση του νερού κατά τις ώρες της άρδευσης (παρακολουθηματικό δικαίωμα), εφόσον παρίσταται ανάγκη»²². Μάλιστα σε διαφορά που είχε ανακύψει σχετικά με το ανωτέρω ζήτημα της δουλείας ποτισμού και της παρακολουθηματικού χαρακτήρα δουλείας διέλευσης του ποτιστή στην Άνδρο (θέση Κουράφι, Δ.Ε. Άνδρου Τοπική κοινότητα Μαινιτών Δήμου Άνδρου), το δικαστήριο έκρινε ότι «η διοχέτευση των νερών μπορούσε να γίνει ευχερώς διά του υπάρχοντος ποτιστικού αγωγού, όπως ακριβώς γινόταν παραδοσιακά και για χρονικό διάστημα που υπερβαίνει την εικοσαετία η ύπαρξη δε αυτών [βλ. σωληνώσεων] επιβαρύνει υπέρμετρα και χωρίς σπουδαίο λόγο (χωρίς, δηλαδή, να είναι αναγκαία) τόσο το δουλεύον ακίνητο, όσο και το φυσικό περιβάλλον, δοθέντος ότι ανέκαθεν, τα ζώα και τα πτηνά της περιοχής έκαναν χρήση των τρεχούμενων νερών των ποτιστικών αυλάκων έτσι ώστε, η κατάργηση αυτών να διαταράσσει βίαια ένα εύθραυστο οικοσύστημα, που υφίσταται επί εκατονταετίες στο νησί της Άνδρου» (απόφαση 87/2010 Πολ.Πρωτοδικείου Σύρου, δικάζον ως Εφετείο).

Δ. Νομοθετικό πλαίσιο διαχείρισης και προστασίας των υδάτινων πόρων

1.Εισαγωγή

1. Το νερό είναι ένα πολύτιμο αγαθό - κληρονομιά που χρήζει προστασίας. Η ολοένα αυξανόμενη ζήτησή του, τόσο διεθνώς όσο και στην Ελλάδα, εντείνει τις πιέσεις που υφίστανται οι υδατικοί πόροι. Αυτή η αύξηση των πιέσεων καθιστά αναγκαία την εφαρμογή βιώσιμων πολιτικών ανάπτυξης και διαχείρισης των υδάτινων πόρων για την εξισορρόπηση της προσφοράς και της ζήτησης του νερού.

Ειδικότερα, αναφορικά με την Άνδρο, είναι ένα σχετικά εύφορο νησί που στο παρελθόν διέθετε πολλά επιφανειακά ύδατα και λιγότερα υπόγεια. Η γεωμορφολογία του νησιού σε συνδυασμό με τις αξιόλογες επιφανειακές απορροές που διαθέτει προσφέρουν τοποθεσίες κατάλληλες για τη δημιουργία ορεινών ταμιευτήρων (λιμνοδεξαμενών ή μικρών φραγμάτων)²³. Η δυνατότητα χωροθέτησης και κατασκευής ορεινών ταμιευτήρων ώστε να επιτυγχάνεται περιβαλλοντικά και κοινωνικά βιώσιμη διαχείριση των επιφανειακών υδάτων στην Άνδρο αποτέλεσε αντικείμενο μελέτης με τίτλο «Αξιοποίηση επιφανειακών απορροών στη Νήσο Άνδρο με τη δημιουργία ορεινών ταμιευτήρων νερού» του Τμήματος Τοπογραφίας της Σχολής Τεχνολογικών Εφαρμογών του ΤΕΙ Αθήνας με επιστημονικό υπεύθυνο του έργου τον κ. Βαγγέλη Πισσία. Η Άνδρος διαθέτει Υπόγεια Υδατικά Συστήματα έκτασης 379 τ.μ. και 6 Ποτάμια Υδατικά Συστήματα: α. Μεγάλο Ρέμα μήκους 3,63 χλμ, β. Ποταμός της

²² Βλ. απόφαση 87/2010 Πολ. Πρωτ.Σύρου.

²³ «Αξιοποίηση επιφανειακών απορροών στη νήσο Άνδρο με τη δημιουργία ορεινών ταμιευτήρων νερού», επιστημονικός υπεύθυνος Πισσίας Βαγγέλης, Φεβρουάριος 2012, Τ.Ε.Ι. Αθήνας, σελ. 23 επ.

Κατακοίλου μήκους 1,85 χλμ, γ. Άρνης Ρ. μήκους 5,63 χλμ, δ. Βαρίδι Ρ. (Άχλα) μήκους 11,64 χλμ, ε. Αφούρσες Ρ. μήκους 6,74 χλμ, στ. Μεγάλος Ποταμός μήκους 5,71 χλμ.²⁴

Η μελέτη και αξιοποίηση αυτών των υδατικών συστημάτων μπορεί να συμβάλει σημαντικά στη βιώσιμη ανάπτυξη και διαχείριση των υδάτινων πόρων του νησιού.

Σύμφωνα με την 2^η Αναθεώρηση Σχεδίου Διαχείρισης Λεκανών Απορροής Ποταμών Υδατικού Διαμερίσματος Νήσων Αιγαίου (EL14) του ΥΠΕΝ [ΦΕΚ Α' 87/12-6-2024] τα τελευταία χρόνια το πρόβλημα της υδροδότησης των νησιών του Αιγαίου έχει επιδεινωθεί σημαντικά και οφείλεται κυρίως στους παρακάτω παράγοντες:

- Στην αλλαγή των οικονομικών των νησιών από αγροτικές/κτηνοτροφικές σε οικονομίες παροχής υπηρεσιών (ξενοδοχεία, κλπ), γεγονός που αύξησε τη ζήτηση νερού.
- Στη μεγάλη απώλεια του μεταφερόμενου νερού στα δίκτυα ύδρευσης, απώλεια που οφείλεται στην παλαιότητα του δικτύου.
- Στη γεωργική δραστηριότητα που έχει ως αποτέλεσμα τη νιτρορύπανση των υπογείων υδάτων.
- Στην ποσοτική διαχείριση των επιφανειακών υδατικών συστημάτων, καθώς τα περισσότερα ποτάμια είναι χείμαρροι περιοδικής ροής.
- Στις υδρομορφολογικές αλλοιώσεις των επιφανειακών υδατικών συστημάτων λόγω απολήψεων και της κατασκευής έργων ταμίευσης για την κάλυψη αρδευτικών και υδρευτικών αναγκών.
- Στην προστασία των υδροτοπικών οικοσυστημάτων, σε προστατευόμενη περιοχή που έχει ενταχθεί στο σχετικό μητρώο της Οδηγίας 2000/60/ΕΚ.²⁵

Γενικότερα, το πρόβλημα του νερού στη χώρα μας είναι διαχρονικό και οφείλεται εν μέρει σε φυσικές αιτίες, όπως οι χρονικά μεταβαλλόμενες χαμηλές και υψηλές βροχοπτώσεις, οι πλημμύρες και οι ξηρασίες. Ωστόσο, κυρίως ευθύνονται οι ανθρωπογενείς δραστηριότητες, οι οποίες είναι ελέγξιμες και συνδέονται με τη διαχείριση (management) και τη διακυβέρνηση (governance) του νερού.

Οι ανθρωπογενείς δραστηριότητες μπορούν να καταταχθούν σε δύο επίπεδα:

α. Κοινωνικό επίπεδο: Η πλειοψηφία των πολιτών θεωρεί ότι η επάρκεια του νερού είναι δεδομένη και ότι υπάρχουν ανεξάντλητα υδατικά αποθέματα, γεγονός που οδηγεί σε υπερκατανάλωση (πισίνες, αλόγιστο πότισμα, κ.λ.π.). Παράλληλα, πολλοί πολίτες δεν έχουν την απαραίτητη κοινωνική ευαισθησία και τον σεβασμό προς το φυσικό περιβάλλον, με αποτέλεσμα τη ρύπανση των επιφανειακών και υπόγειων υδάτων.

²⁴ 2^η Αναθεώρηση Σχεδίου Διαχείρισης Λεκανών Απορροής Ποταμών Υδατικού Διαμερίσματος Νήσων Αιγαίου (EL14), σελ. 5299 και 5310, ΦΕΚ Α' 87/12-6-2024

²⁵ ο.π. σελ. 5503-5504

Β. Πολιτικό επίπεδο: Οι εκλεγμένοι πολιτικοί συχνά δεν κατανοούν επαρκώς τις ευαίσθητες περιβαλλοντικές ισορροπίες που σχετίζονται με τη διαχείριση του νερού. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να μην αναπτύσσεται η απαραίτητη πολιτική βούληση για να δοθεί η προτεραιότητα που αξίζουν τα ζητήματα του νερού.

2. Η διαχείριση του νερού εντάσσεται σε ένα νομικό και κανονιστικό πλαίσιο που καθορίζει τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των πολιτών σχετικά με τη χρήση του νερού, καθώς και τους όρους κατασκευής και λειτουργίας σχετικών έργων. Οι νόμοι για τη χρήση του νερού έχουν τις ρίζες τους στους αρχαίους πολιτισμούς και συνδέονται με την κατασκευή αρχαίων τεχνικών έργων, όπως το φράγμα εκτροπής για την προστασία από τις πλημμύρες στην αρχαία Τίρυνθα της Πελοποννήσου (Μυκηναϊκός πολιτισμός), του οποίου τα ίχνη διατηρούνται μέχρι σήμερα.

Στην πράξη, η διαχείριση του νερού πραγματοποιείται βάσει του ισχύοντος νομικού και ρυθμιστικού πλαισίου από την εκάστοτε πολιτική εξουσία, η οποία έχει τη δυνατότητα να τροποποιεί το νομικό πλαίσιο σύμφωνα με τις πολιτικές της ευαισθησίες και ιδεολογίες. Η ενσωμάτωσή της διαχείρισης (management) και της ρύθμισης (policy) στην πολιτική (politics) μας οδηγεί στην έννοια της διακυβέρνησης (governance), η οποία αναφέρεται στον τρόπο διοίκησης μιας επιχείρησης ή μιας χώρας σε διάφορα επίπεδα: τοπικό, περιφερειακό, εθνικό και διεθνές. Είναι προφανές ότι η υδρο-διακυβέρνηση αφορά τη διαχείριση του νερού μέσω συγκεκριμένων πολιτικών επιλογών και μπορεί να πάρει διάφορες μορφές, ανάλογα με το πολιτικό σύστημα κάθε χώρας. Διαχωρίζοντας την πολιτική, την οικονομική και την διοικητική εξουσία, το αναπτυξιακό Πρόγραμμα των Ηνωμένων Εθνών (UNDP) ορίζει τη διακυβέρνηση γενικά ως «την εφαρμογή οικονομικής πολιτικής και διοικητικής εξουσίας για τη διαχείριση των θεμάτων της χώρας σε όλα τα επίπεδα. Αυτό περιλαμβάνει τους μηχανισμούς, τις διαδικασίες και τους θεσμούς, μέσω των οποίων οι πολίτες ή οι ομάδες πολιτών ασκούν τα δικαιώματά τους, εκπληρώνουν τις υποχρεώσεις τους και καταλήγουν σε συμφωνίες για τις διαφορές τους»²⁶. Είναι σαφές ότι αυτός ο ορισμός αναφέρεται στο δημοκρατικό μοντέλο, το οποίο επιτρέπει τη διαβούλευση και την ελεύθερη ανταλλαγή απόψεων.

2. Το Σύνταγμα ως προς τα ύδατα και η ερμηνεία του από τη νομολογία.

Η διάταξη του άρθρου 24 του Συντάγματος, που αναφέρεται στην προστασία του περιβάλλοντος, καλύπτει και τα ύδατα, συμπεριλαμβανομένων των υπόγειων και επιφανειακών, καθώς και τα οικοσυστήματα που συνδέονται με αυτά. Σύμφωνα με την απόφαση ΣτΕ 2179/2006, «το φυσικό περιβάλλον, μέρος του οποίου είναι οι υδάτινοι πόροι, έχει αναχθεί σε αυτοτελώς προστατευόμενο αγαθό, με σκοπό να εξασφαλιστεί η οικολογική ισορροπία και η διαφύλαξη των φυσικών

²⁶ UNDP, Governance for Sustainable Human Development, UNDP Policy paper, 1997

πόρων για τις επόμενες γενιές. Για τον σκοπό αυτό, ο συντακτικός νομοθέτης επιβάλλει στα κρατικά όργανα να προβαίνουν σε θετικές ενέργειες για τη διαφύλαξη του προστατευόμενου αγαθού και να λαμβάνουν τα απαραίτητα νομοθετικά και διοικητικά μέτρα, προληπτικά και κατασταλτικά, παρεμβαίνοντας στον αναγκαίο βαθμό στην οικονομική ή άλλη ατομική ή συλλογική δραστηριότητα.»

Το άρθρο 18 του Συντάγματος, το οποίο προβλέπει την επιφύλαξη νόμου για την ιδιοκτησία και τη διάθεση των ρεόντων, των υπογείων και των ιαματικών υδάτων, καθώς και για την ιδιοκτησία, εκμετάλλευση και διαχείριση των λιμνοθαλασσών και των μεγάλων λιμνών, θέτει περιορισμούς στην ιδιοκτησία αυτής της κατηγορίας υδάτων με στόχο την εφαρμογή ρυθμίσεων για τη διαχείριση και προστασία τους.

Ε. Σύνοψη ιστορική ανασκόπηση του κανονιστικού πλαισίου

Στη χώρα μας δεν υπάρχει ένα συστηματοποιημένο νομικό πλαίσιο σχετικά με τη διαχείριση του νερού, αλλά πλήθος νομοθετικών διατάξεων. Το νομικό πλαίσιο για τη διαχείριση των υδάτων στη χώρα μας μπορεί να χωριστεί σε τρεις βασικές χρονικές περιόδους:

- **Περίοδος πριν από το 1980:** Κατά την περίοδο αυτή, δεν υπήρχαν εξειδικευμένοι νόμοι για τη χρήση, τη διαχείριση και τη διακυβέρνηση του νερού στην Ελλάδα. Ωστόσο, η αντίληψη ότι το νερό είναι κοινό αγαθό (*Res communis*) είχε εμπεδωθεί από το Ρωμαϊκό δίκαιο, δηλαδή το νερό θεωρείται ότι δεν ανήκει ιδιοκτησιακά σε κανέναν. Αναφορές στο νερό υπάρχουν σε άρθρα του Αστικού Κώδικα, όπως το άρθρο 967, το οποίο ορίζει ότι το νερό με ελεύθερη ροή είναι κοινής χρήσης. Σε περίπτωση σύγκρουσης δικαιωμάτων χρήσης, το άρθρο 969 προτάσσει, κατά σειρά προτεραιότητας, 1. τη σπουδαιότερη χρήση για το κοινό καλό, 2. τη χρήση που προάγει την κοινωνική οικονομία, 3. την αρχαιότερη χρήση, 4. τη χρήση που συνδέεται με επιχείρηση σε συγκεκριμένο τόπο, και τέλος 5. τη χρήση προς όφελος του παρόχθιου ιδιοκτήτη. Το άρθρο 954 ορίζει ότι τα υπόγεια ύδατα και οι πηγές δεν αποτελούν κοινόχρηστα αγαθά, αλλά ανήκουν στον ιδιοκτήτη του υπερκείμενου ακινήτου, ο οποίος μπορεί να τα εκμεταλλεύεται ελεύθερα, αρκεί να μην εμποδίζει ή μειώνει σημαντικά το νερό που χρησιμοποιείται ήδη από τους κατοίκους του οικισμού, σύμφωνα με το άρθρο 1027.
- **Το χρονικό διάστημα 1980-2000**

Η Ελλάδα εντάχθηκε στην Ευρωπαϊκή Ένωση το 1979, αναλαμβάνοντας την υποχρέωση να ενσωματώσει στο εθνικό της δίκαιο τις ευρωπαϊκές Οδηγίες για την

προστασία του περιβάλλοντος και των υδάτων. Στην Ευρώπη, μετά την υπογραφή του Ευρωπαϊκού Χάρτη για την Προστασία των Υδάτων στο Συμβούλιο της Ευρώπης το 1968, εκδόθηκε μια σειρά εξειδικευμένων οδηγιών που αφορούσαν την ποιότητα και ποσότητα των επιφανειακών και υπόγειων υδάτων.

Στη δεκαετία του 1980, η Ελλάδα επιχείρησε να εναρμονίσει το νομοθετικό της πλαίσιο για τα νερά μέσω δύο βασικών νόμων: (α) του Ν. 1650/1986 για την προστασία του περιβάλλοντος, ο οποίος αναφέρεται γενικότερα στο περιβάλλον και ειδικότερα στα νερά με τα άρθρα 9 και 10. Το άρθρο 9 εστιάζει στην προστασία της ποιότητας του νερού, ενώ το άρθρο 10 αφορά τα μέτρα και τα έργα για την προστασία των υδατικών πόρων. Ωστόσο, ο νόμος αυτός ουσιαστικά δεν πρόλαβε να εφαρμοστεί, καθώς συμπληρώθηκε μέσα σε ένα μόλις έτος από τον Ν. 1739/1987. (β) του Ν. 1739/1987 «Για τη διαχείριση των υδατικών πόρων», που επιχειρεί να συστηματοποιήσει το νομικό πλαίσιο που αφορά τους υδατικούς πόρους. Εισάγει το σύστημα αδειοδότησης για κάθε χρήση νερού ή εκτέλεση έργου αξιοποίησης του νερού, ενώ υιοθετεί τη φιλοσοφία του «αμερικανικού κανόνα», σύμφωνα με τον οποίο ο ιδιοκτήτης γης δικαιούται να χρησιμοποιεί μια λογική ποσότητα του υπόγειου νερού που βρίσκεται στα όρια της ιδιοκτησίας του²⁷. Εισάγει την έννοια της «ελάχιστης διατηρητέας παροχής» στα ποτάμια και το ελάχιστο (κατώτατο) «ύψος στάθμης σε λίμνες»²⁸. Καθορίζει ως διαχειριστική μονάδα το «υδατικό διαμέρισμα», το οποίο δεν έχει φυσική έννοια αλλά μόνο διοικητική και αποτελείται από συνένωση υδρολογικών λεκανών ή ακόμη και γεωγραφικών διαμερισμάτων²⁹, διαιρώντας την χώρα σε 14 υδατικά διαμερίσματα. Ο νόμος αυτός, μολονότι αποτέλεσε το σημαντικότερο σταθμό στη σύγχρονη ιστορία της διαχείρισης των υδατικών πόρων της χώρας μας, σε μεγάλο βαθμό δεν ενεργοποιήθηκε ποτέ, καθώς δεν ενεργοποιήθηκαν οι κανονιστικές πράξεις που προέβλεπε για την εφαρμογή του³⁰. Ο σύνθετος τεχνικός χαρακτήρας των διατάξεων του, σε συνδυασμό με τα γνωστά προβλήματα δυσλειτουργίας της ελληνικής δημόσιας διοίκησης και τις τοπικές ή πολιτικές σκοπιμότητες, οδήγησαν στο να μην συσταθούν σε μεγάλο βαθμό τα προβλεπόμενα από το νόμο όργανα, να καθυστερήσει υπερβολικά η εκπόνηση των διαχειριστικών σχεδίων και να παραμείνουν ουσιαστικά ανενεργές οι διατάξεις για την κοστολόγηση του παρεχόμενου νερού και την προστασία των υδατικών πόρων, που επιχειρεί να συστηματοποιήσει το νομικό πλαίσιο που αφορά τους υδατικούς πόρους.

—Την μετά του 2000 περίοδο

²⁷ Βιώσιμη Διαχείριση Υδάτων Αρχές, Κανόνες και Εφαρμογή, Πρακτικά Ημερίδας, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2006, σελ. 53

²⁸ ο.π. σελ. 53

²⁹ ο.π. σελ. 53

³⁰ ο.π. σελ. 53

Ένας σημαντικός σταθμός κατά την περίοδο αυτή ήταν η υιοθέτηση από την ΕΕ της Οδηγίας Πλαίσιο 2000/60/ΕΚ και η αναγκαιότητα εναρμόνισης της εθνικής νομοθεσίας με αυτήν. Αυτό επιτεύχθηκε κυρίως με τον Ν. 3199/2003, του οποίου η εφαρμογή ανατέθηκε στο τότε Υπουργείο Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων (ΥΠΕΧΩΔΕ). Έτσι, η διαχείριση των υδάτων ενσωματώθηκε στην πολιτική του περιβάλλοντος και, μέσα από διαδοχικές προσεγγίσεις, δημιουργήθηκε ένας κεντρικός συντονιστικός φορέας διαχείρισης των υδάτων, με τη μορφή της Ειδικής Γραμματείας Υδάτων (ΕΓΥ). Η μέχρι τις εκλογές του Ιουλίου 2019 λειτουργούσα ΕΓΥ στο Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας (ΥΠΕΝ) ήταν το αποτέλεσμα διαδοχικών νομοθετικών ρυθμίσεων από πολλές κυβερνήσεις, όπως:

- Το 2005, ιδρύθηκε στο ΥΠΕΧΩΔΕ, βάσει του Ν. 3199/2003, η Κεντρική Υπηρεσία Υδάτων (ΚΥΥ) με κύριο στόχο την εφαρμογή της Ευρωπαϊκής Οδηγίας Πλαίσιο 2000/60/ΕΚ.
- Με το Π.Δ. 24/2010, η ΚΥΥ μετατράπηκε σε Ειδική Γραμματεία Υδάτων (ΕΓΥ) και μεταφέρθηκαν σε αυτή οι αρμοδιότητες της Διεύθυνσης Υδατικού Δυναμικού και Φυσικών Πόρων της Γενικής Γραμματείας Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής.
- Το 2013, η ΕΓΥ ενισχύθηκε σταδιακά με αρμοδιότητες για την αντιμετώπιση της εφαρμογής πρόσθετων ευρωπαϊκών οδηγιών, όπως η 2007/60/ΕΚ για την αντιπλημμυρική προστασία της χώρας (ΚΥΑ 31822/1542/Ε103/2010) και η 2008/56/ΕΚ που αφορούσε τη διαχείριση και προστασία των θαλάσσιων υδάτων καθώς και την παρακολούθηση του θαλάσσιου περιβάλλοντος (Ν. 3983/2011).
- Το 2019, η κυβέρνηση της Νέας Δημοκρατίας, που αναδείχθηκε από τις εκλογές του Ιουλίου, αποφάσισε με το ν. 4622/2019 περί Επιτελικού Κράτους την κατάργηση της ΕΓΥ και τη μεταφορά των δύο Διευθύνσεων της στη νεοσύστατη Γενική Γραμματεία Φυσικού Περιβάλλοντος και Υδάτων, στην οποία υπήγαγε δύο Γενικές Διευθύνσεις: των Δασών και του Φυσικού Περιβάλλοντος. Η πολιτική αυτή επιλογή επαναφέρει τη διαχείριση των υδάτων στην προ του 2000 εποχή, με συνέπεια την αποδυνάμωση της ολοκληρωμένης διαχείρισης και προστασίας των υδάτων, εις βάρος του περιβάλλοντος και προς όφελος της επιχειρηματικότητας (τιμολόγηση του νερού, ιδιωτικοποιήσεις).

ΣΤ. Η οδηγία πλαίσιο 2000/60/ΕΚ

Η Ευρωπαϊκή Ένωση διαθέτει από τις αρχές του 2000 μια νέα πολιτική για τη διαχείριση των υδατικών πόρων. Βασικό εργαλείο προώθησης της νέας πολιτικής είναι η Οδηγία Πλαίσιο 2000/60/ΕΚ για τα Ύδατα, η οποία θέτει την προστασία του υδάτινου περιβάλλοντος και τους οικολογικούς στόχους στο επίκεντρο μιας προσέγγισης με βάση την ενοποιημένη διαχείριση των υδάτων σε κλίμακα λεκάνης απορροής ποταμού. Η Οδηγία πρακτικά αποτελεί Κώδικα Συμπεριφοράς απέναντι στο νερό και στοχεύει στη διατήρηση και τη βελτίωση του υδάτινου περιβάλλοντος, ενώ υιοθετεί ως όρο για οποιαδήποτε παρέμβαση

στους υδατικούς πόρους την εξασφάλιση «καλής οικολογικής κατάστασης»³¹. Ειδικότερα, «στο προοίμιο της Οδηγίας εξαγγέλλεται ότι “το ύδωρ δεν είναι εμπορικό προϊόν όπως όλα τα άλλα, αλλά αποτελεί κληρονομιά που πρέπει να προστατεύεται και να τυγχάνει της κατάλληλης μεταχείρισης” (βλ. αιτιολογική σκέψη 1), τονίζεται η ανάγκη συνετής και ορθολογικής αξιοποίησης των φυσικών πόρων, με βάση τις αρχές της προφύλαξης και της προληπτικής δράσης (αιτιολ. σκ. 11) και επισημαίνονται, μεταξύ άλλων, τα εξής: - ότι “τα ύδατα υφίστανται αυξανόμενη πίεση, λόγω της συνεχούς αύξησης της ζήτησης επαρκών ποσοτήτων ύδατος καλής ποιότητας για κάθε χρήση” (αιτιολ. σκ. 4), - ότι “η ποσοτική κατάσταση ενός συστήματος υπογείων υδάτων μπορεί να έχει επιπτώσεις στην οικολογική ποιότητα των επιφανειακών υδάτων και των χερσαίων οικοσυστημάτων που συνδέονται με αυτό το σύστημα υπογείων υδάτων” (αιτιολ. σκ. 20), - ότι “η καλή ποιότητα του ύδατος θα εξασφαλίσει την παροχή πόσιμου ύδατος στον πληθυσμό” (αιτιολ. σκ. 24), - ότι “τα επιφανειακά και τα υπόγεια ύδατα είναι, καταρχήν, ανανεώσιμοι φυσικοί πόροι η εξασφάλιση καλής κατάστασης των υπογείων υδάτων επιβάλλει έγκαιρη δράση και σταθερό μακροπρόθεσμο σχεδιασμό μέτρων προστασίας” (αιτιολ. σκ. 28), - ότι, “για να επιτευχθεί η προστασία του περιβάλλοντος, πρέπει να ενσωματωθούν περισσότερο οι ποιοτικές και ποσοτικές πτυχές των επιφανειακών καθώς και των υπόγειων υδάτων, λαμβάνοντας υπόψη τις συνθήκες φυσικής ροής του ύδατος εντός του υδρολογικού κύκλου” (αιτιολ. σκ. 34), - ότι “τα κράτη μέλη θα πρέπει να καθορίσουν τα ύδατα που χρησιμοποιούνται για τη λήψη πόσιμου ύδατος και να διασφαλίσουν τη συμμόρφωση με την οδηγία ... περί της ποιότητας του πόσιμου νερού” (αιτιολ. σκ. 37) και ότι “θα πρέπει να ορίζονται συνολικές αρχές για έλεγχο στην άντληση και κατακράτηση για την εξασφάλιση της περιβαλλοντικής βιωσιμότητας των σχετικών υδατικών συστημάτων” (αιτιολ. σκ. 41). Με την εν λόγω οδηγία επιδιώκεται η θέσπιση πλαισίου για την ολοκληρωμένη προστασία και την ορθολογική διαχείριση των εσωτερικών επιφανειακών, των μεταβατικών, των παράκτιων και των υπόγειων υδάτων, προκειμένου να βελτιώνεται η κατάσταση των υδάτινων οικοσυστημάτων και των, αμέσως εξαρτώμενων από αυτά, χερσαίων οικοσυστημάτων και υγροτόπων, και να προωθείται η βιώσιμη χρήση του νερού, κατά τρόπον ώστε να εξασφαλίζεται επαρκής παροχή επιφανειακού και υπόγειου νερού καλής ποιότητας που απαιτείται για τη βιώσιμη, ισόρροπη και δίκαιη χρήση του ύδατος, να επιτυγχάνεται σημαντική μείωση της ρύπανσης των υπογείων υδάτων και να προστατεύονται τα χωρικά και θαλάσσια ύδατα (άρθρο 1). Σύμφωνα με το άρθρο 6 παρ. 1 της οδηγίας, τα κράτη μέλη “εξασφαλίζουν τη δημιουργία ... μητρώων όλων των περιοχών που κείνται στο εσωτερικό κάθε περιοχής λεκάνης απορροής ποταμού, οι οποίες έχουν χαρακτηριστεί ως χρήζουσες ειδικής προστασίας βάσει ειδικών διατάξεων της κοινοτικής νομοθεσίας για την προστασία των επιφανειακών και υπόγειων υδάτων τους ή για τη διατήρηση των οικοτόπων και των ειδών που εξαρτώνται άμεσα από το νερό” (παρ. 1), ενώ, κατά την παρ. 2 του ιδίου άρθρου 6, τα “μητρώα περιλαμβάνουν όλα τα υδατικά συστήματα που προσδιορίζονται δυνάμει του άρθρου 7 παράγραφος 1”, ήτοι αυτά που χρησιμοποιούνται για υδροληψία με σκοπό την ανθρώπινη κατανάλωση και

³¹ ο.π. σελ. 54

παρέχουν, κατά μέσον όρο, άνω των 10 m³ ημερησίως ή εξυπηρετούν περισσότερα από 50 άτομα, αλλά και αυτά που προορίζονται για τέτοια χρήση μελλοντικά, καθώς “και όλες τις προστατευόμενες περιοχές που καλύπτονται από το παράρτημα IV”. Στο δε παράρτημα IV ορίζονται τα εξής: “Το μητρώο των προστατευόμενων περιοχών του άρθρου 6 περιλαμβάνει τους ακόλουθους τύπους προστατευόμενων περιοχών: i) περιοχές που προορίζονται για την άντληση ύδατος για ανθρώπινη κατανάλωση σύμφωνα με το άρθρο 7· ii) περιοχές που προορίζονται για την προστασία υδρόβιων ειδών με οικονομική σημασία· iii) υδατικά συστήματα που έχουν χαρακτηριστεί ως ύδατα αναψυχής, συμπεριλαμβανομένων περιοχών που έχουν χαρακτηριστεί ως ύδατα κολύμβησης ... · iv) περιοχές ευαίσθητες στην παρουσία θρεπτικών ουσιών, συμπεριλαμβανομένων των περιοχών που χαρακτηρίζονται ως ευάλωτες ζώνες, ... και των περιοχών που χαρακτηρίζονται ως ευαίσθητες περιοχές, ... και v) περιοχές που προορίζονται για την προστασία οικοτόπων ή ειδών όταν η διατήρηση ή η βελτίωση της κατάστασης των υδάτων είναι σημαντική για την προστασία τους, συμπεριλαμβανομένων των σχετικών τρόπων του προγράμματος «Φύση 2000», που καθορίζονται δυνάμει των οδηγιών 92/43/ΕΟΚ και 79/409/ΕΟΚ. 2. ...”. Εξάλλου, σύμφωνα με την παρ. 3 του άρθρου 7 της οδηγίας, το οποίο αναφέρεται στα ύδατα που προορίζονται για ανθρώπινη κατανάλωση, “τα κράτη μέλη εξασφαλίζουν την προσήκουσα προστασία των προσδιοριζόμενων υδατικών συστημάτων με σκοπό να αποφευχθεί η υποβάθμιση της ποιότητάς τους, έτσι ώστε να μειωθεί το επίπεδο επεξεργασίας καθαρισμού που απαιτείται για την παραγωγή πόσιμου ύδατος. Τα κράτη μέλη μπορούν να καθιερώνουν ζώνες ασφαλείας για τα υδατικά αυτά συστήματα”»³².

Η εναρμόνιση της ελληνικής νομοθεσίας με την Οδηγία-Πλαίσιο για τα Ύδατα 2000/60/ΕΚ έγινε με το Ν. 3199/2003 (ΦΕΚ 280/Α/2003) και το Π.Δ. 51/2007 (ΦΕΚ 54/Α/2007). Με τις διατάξεις των πιο πάνω νομοθετημάτων ενσωματώνονται στην εθνική νομοθεσία οι βασικές έννοιες της Οδηγίας για τους υδατικούς πόρους και ταυτόχρονα συγκροτείται η νέα διοικητική δομή και καθορίζονται οι αρμοδιότητες των επιμέρους φορέων, τόσο σε εθνικό επίπεδο όσο και σε περιφερειακό επίπεδο. «Στο άρθρο 7 παρ. 3 του π.δ. ορίζεται ότι, για την προσήκουσα προστασία των υδάτων που προορίζονται για ανθρώπινη κατανάλωση, είναι δυνατόν να καθορίζονται ζώνες ασφαλείας και να τίθενται όροι και περιορισμοί για την άσκηση δραστηριοτήτων που μπορούν να προκαλέσουν επιπτώσεις στα εν λόγω ύδατα. Από το σύνολο των ανωτέρω διατάξεων συνάγεται ότι οι περιοχές που προορίζονται για την άντληση ύδατος για ανθρώπινη κατανάλωση και εντάσσονται, εξ αυτού του λόγου, στο μητρώο προστατευόμενων περιοχών υπάγονται σε ειδικό προστατευτικό καθεστώς, με σκοπό τη διασφάλιση της ποιότητας και της ποσότητας του ύδατος, ως φυσικού πόρου και ως “κληρονομιάς που πρέπει να προστατεύεται” (βλ. την προεκτεθείσα αιτιολογική σκέψη της οδηγίας), και, ειδικότερα, του πόσιμου ύδατος, προκειμένου να διαφυλαχθούν οι φυσικοί πόροι και για τις επόμενες γενεές και να

³² ΣτΕ 1942/2023

εξασφαλισθεί η οικολογική ισορροπία του φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος»³³.

Ο νόμος 3199/2003 «περί προστασίας και διαχείρισης των υδάτων», που αντικατέστησε το ν. 1739/1987, δίνει έμφαση στη διαχείριση του νερού αλλά όχι ολοκληρωμένα. Εισάγει πολύπλοκους διοικητικούς και γνωμοδοτικούς μηχανισμούς που τελικά τον καθιστούν αναποτελεσματικό³⁴.

Ζ. Το ισχύον νομοθετικό πλαίσιο σε ότι αφορά την διαχείριση των υδάτινων πόρων έχει τρεις πυλώνες:

I) Με την ΚΥΑ145026/10.01.2014, όπως αυτή έχει τροποποιηθεί με τις ΚΥΑ 145893/1212/Β/2014, ΚΥΑ 146896/2878/Β/2014 και ΚΥΑ140424/814/Β/2017 αρθρ.3, συστάθηκε το **Εθνικό Μητρώο Σημείων Υδροληψίας (ΕΜΣΥ)**. Το ΕΜΣΥ είναι ηλεκτρονικό μητρώο, το οποίο αναπτύσσεται και τηρείται στο ΥΠΕΝ με τη μορφή συστήματος βάσης γεωχωρικών δεδομένων και υπηρεσιών. Το σύστημα βάσης γεωχωρικών δεδομένων και υπηρεσιών του ΕΜΣΥ οργανώνεται σύμφωνα με τους όρους και τις απαιτήσεις του ν. 3882/2010 και αποτελείται τουλάχιστον από: i) το Γενικό Ευρετήριο σημείων υδροληψίας στο οποίο καταχωρίζονται τα ονόματα ή οι επωνυμίες των χρηστών των νερών και τα στοιχεία που ορίζουν τα σημεία υδροληψίας, ii) τον Ηλεκτρονικό Φάκελο, στον οποίο καταχωρίζονται και αρχειοθετούνται οι άδειες χρήσης νερού, οι αιτήσεις χορήγησης αδειών χρήσης καθώς και οι αιτήσεις εγγραφής στο ΕΜΣΥ και iii) τον Ψηφιακό Χάρτη, στον οποίο αποτυπώνονται οι συντεταγμένες των σημείων υδροληψίας ανά λεκάνη απορροής.

Σύμφωνα με το άρθρο 2 της ΚΥΑ145026/10.01.2014, όπως αυτή τροποποιηθείσα ισχύει, εγγράφονται αυτεπαγγέλτως από τις Διευθύνσεις Υδάτων των Αποκεντρωμένων Διοικήσεων, χωρίς να χρειάζεται ο πολίτης να ακολουθήσει καμία νέα διαδικασία, στο Εθνικό Μητρώο Σημείων Υδροληψίας: « α) Νέα σημεία υδροληψίας στα οποία χορηγείται άδεια χρήσης νερού μετά την έναρξη ισχύος της παρούσας απόφασης. β) Σημεία υδροληψίας για τα οποία κατά την έναρξη ισχύος της παρούσας απόφασης έχουν υποβληθεί στις αρμόδιες υπηρεσίες αιτήσεις για χορήγηση ή ανανέωση άδειας χρήσης νερού, σύμφωνα με τις εκάστοτε κείμενες σχετικές διατάξεις. γ) Υφιστάμενα σημεία υδροληψίας, τα οποία αδειοδοτήθηκαν μετά την 20-12-2005, ανεξαρτήτως εάν η άδεια χρήσης ύδατος είναι σε ισχύ ή όχι. δ) Υφιστάμενα σημεία υδροληψίας, τα οποία αδειοδοτήθηκαν για πρώτη φορά πριν την 20-12-2005 ανεξαρτήτως αν η άδεια χρήσης νερού είναι σε ισχύ ή όχι και δεν εμπίπτουν στην περίπτωση (β). ε) Όλα εν γένει τα υφιστάμενα σημεία υδροληψίας ενεργά ή ανενεργά που δεν υπάγονται στις ανωτέρω περιπτώσεις».

II) Επιπλέον, σύμφωνα με την ΚΥΑ 146896/2878/Β/2014, όπως τροποποιήθηκε με τις ΚΥΑ 101123/1435/Β/2015, ΚΥΑ170766/69/Β/2016 αρθρ.4, ΚΥΑ140424/814/Β/2017 και ΚΥΑ υπ' αριθμ. ΥΠΕΝ/ΔΠ.Δ.ΥΠ/36530/398/20, η **αδειοδότηση** για την πραγματοποίηση

³³ ΣτΕ 1942/2023

³⁴ Βιώσιμη Διαχείριση Υδάτων Αρχές, Κανόνες και Εφαρμογή, Πρακτικά Ημερίδας, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2006, σελ. 57

υδροληπτικού έργου είναι υποχρεωτική. Υφιστάμενα και νέα έργα (πηγάδια, γεωτρήσεις, πηγές κλπ) υποχρεωτικά εφοδιάζονται με άδεια χρήσης νερού (μετά την κατασκευή τους τα νέα) προκειμένου νομίμως να κάνουν άντληση νερού για τις διάφορες κατηγορίες χρήσης. Από τα διαθέσιμα στοιχεία της Διεύθυνσης Υδάτων Νοτίου Αιγαίου Α.Δ. Αιγαίου μέχρι την 1-7-2024 προκύπτει ότι για την Άνδρο κατά την περίοδο 2007 - 2024 έχουν χορηγηθεί: 1.380 άδειες γεωτρήσεων (ίσως κάποιες δεν υλοποιήθηκαν ποτέ) και 770 άδειες χρήσης νερού από υφιστάμενες υδροληψίες (γεωτρήσεις, πηγάδια, πηγές). Πιθανόν να υπάρχουν περισσότερες υδροληψίες που δεν έχουν δηλωθεί μέχρι σήμερα.

III) Τέλος, στο ΦΕΚ Β' 4677/2017 δημοσιεύθηκε η απόφαση με αριθμ. Ε.Γ.: οικ. 895 σε εφαρμογή του άρθρου 7 του ν. 3199/2003, όπως τροποποιήθηκε με την παράγραφο 1 (περ. ζ) του άρθρου 5 του ν. 4117/2013 (Α' 29), καθώς και του άρθρου 10 (παρ. 2, 3, 4, 5 και 6) του π.δ. 51/2007 και κατ' επέκταση σε εφαρμογή του άρθρου 13 της οδηγίας 2000/60/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 23ης Οκτωβρίου 2000 «για τη θέσπιση πλαισίου κοινοτικής δράσης στον τομέα της πολιτικής των υδάτων» (ΕΕL 327/1/22-12-2000), ώστε, μέσω ενός περιβαλλοντικά ολοκληρωμένου στρατηγικού σχεδιασμού ορθολογικής διαχείρισης και προστασίας των υδατικών πόρων του Υδατικού Διαμερίσματος Νήσων Αιγαίου, να προάγεται ο στόχος της επίτευξης της **«καλής κατάστασης» των υδάτων** που είναι και ο κύριος στόχος της ανωτέρω εθνικής και κοινοτικής νομοθεσίας, καθώς και του άρθρου 7 της ΚΥΑ 107017/2006 (ΦΕΚ Β' 1225), όπως τροποποιήθηκε με την παράγραφο 7 της ΚΥΑ 40238/2017 (ΦΕΚ Β' 3759).

Τα Σχέδια Διαχείρισης Λεκανών Απορροής Ποταμών (ΣΔΛΑΠ) των 14 Υδατικών Διαμερισμάτων (ΥΔ) της χώρας, όπως αυτά έχουν καθορισθεί με την υπ' αριθμ. οικ. 706/2010 Απόφαση της Εθνικής Επιτροπής Υδάτων (ΦΕΚ 1383/Β'/2010 και ΦΕΚ 1572/Β'/2010 διόρθωση του Παραρτήματος II), συντάσσονται με ευθύνη των αρμόδιων αρχών της κάθε Περιφέρειας Λεκάνης Απορροής Ποταμού (που αντιστοιχεί στον όρο Υδατικό Διαμέρισμα του Άρθρου 3 του ΠΔ 51/2007). Τα Σχέδια αυτά αποτελούν αναγκαίο βήμα για την εφαρμογή της Οδηγίας 2000/60/ΕΚ στη χώρα μας. Τα ΣΔΛΑΠ αποτελούν ταυτόχρονα το βασικό εργαλείο προγραμματισμού αλλά και τον κεντρικό μηχανισμό αναφοράς της χώρας προς την Ε.Ε. Σε αυτά καθορίζονται τα ρεαλιστικά μέτρα που πρόκειται να εφαρμοστούν προκειμένου να επιτευχθούν οι περιβαλλοντικοί στόχοι και οι στόχοι της Οδηγίας Πλαίσιο εν γένει, αιτιολογώντας παράλληλα οποιαδήποτε παρέκκλιση.

Τα Σχέδια Διαχείρισης Λεκανών Απορροής Ποταμών των ΥΔ της Χώρας αναθεωρούνται και ενημερώνονται ανά εξαετία. Τα πρώτα Σχέδια Διαχείρισης Λεκανών Απορροής Ποταμών κάθε ΥΔ της Χώρας, που έχουν εγκριθεί, αφορούν στον 1ο Κύκλο Διαχείρισης (2009-2015) και ισχύουν μέχρι την αναθεώρησή τους. Τα Σχέδια Διαχείρισης που καταρτίστηκαν με την 1η Αναθεώρηση των Σχεδίων Διαχείρισης των Λεκανών Απορροής Ποταμών των 14 Υδατικών Διαμερισμάτων της Χώρας (μεταξύ των οποίων το Υδατικό Διαμέρισμα Νήσων Αιγαίου EL 14) [ΦΕΚ Β' 4677/29.12.2007], σύμφωνα με τις προδιαγραφές της Οδηγίας 2000/60/ΕΚ, αφορούσαν στον 2ο Κύκλο Διαχείρισης (2016-2021) και ίσχυαν

μέχρι την αναθεώρησή τους. Το σχέδιο Διαχείρισης, που καταρτίστηκε με τη 2^η Αναθεώρηση του Σχεδίου Διαχείρισης των Λεκανών Απορροής Ποταμών του Υδατικού Διαμερίσματος Νήσων Αιγαίου (ΕΛ 14) σύμφωνα με τις προδιαγραφές της Οδηγίας 2000/60 /ΕΚ, αφορά στον 3^ο Κύκλο Διαχείρισης (2022-2027), ολοκληρώθηκε και ήδη ισχύει δημοσιευθέν στο ΦΕΚ 87 Α' /12-6-2024.

Λόγω της πολυδιάσπασης των αρμοδιοτήτων ως προς την διαχείριση των υδατικών πόρων για την ορθολογικότερη διαχείρισή τους αποφασίστηκε η ίδρυση ανωνύμων εταιριών, στις οποίες θα υπηρετούν οι υπάλληλοι των αντιστοίχων Διευθύνσεων Υδάτων των Νομαρχιακών Αυτοδιοικήσεων, οι οποίες α.ε. θα ασχολούνται με τα επιφανειακά, υπόγεια και παράκτια ύδατα μέχρι 1 ναυτικό μίλι σύμφωνα με την οδηγία 2000/60/ΕΚ (από 1 ν. μίλι μέχρι 6 ν. μίλια ισχύει η οδηγία 2008/56/ΕΚ για την Θαλάσσια Στρατηγική). Για τους ανωτέρω σκοπούς, πιλοτικά με τον ν. 5106/2024 συστήθηκε ν.π.ι.δ με την μορφή α.ε., με την επωνυμία «Οργανισμός Διαχείρισης Υδάτων Θεσσαλίας Ανώνυμη Εταιρεία» (Ο.Δ.Υ.Θ. Α.Ε.). Στο μέλλον θα συσταθούν αντίστοιχοι οργανισμοί στην Πελοπόννησο, Κρήτη και αλλού.

Πρόσφατα ο Δήμος Άνδρου πιθανολογώντας ότι ορισμένες γεωτρήσεις ή πηγάδια δεν επαρκούν για την κάλυψη των αιχμών του καλοκαιριού, ως άμεση λύση πρότεινε τη μεταφορά νερού με βυτία για ενίσχυση των δεξαμενών, μέθοδος που, κατά το ΥΠΕΝ, δεν μπορεί να εφαρμοστεί όταν υπάρχει ανάγκη μεγάλων ποσοτήτων νερού ή/και πολυήμερη έλλειψη.

Η. Επίλογος

Όπως προαναφέρθηκε η αδιαφιλονίκητη σημασία του νερού και των υδατικών πόρων εν γένει, για πολλούς λόγους τα καθιστά αντικείμενο ρύθμισης από το δίκαιο. Το δίκαιο των υδάτων αποτελεί ένα κλάδο του «δημοσίου δικαίου» εν κινήσει, που διαρκώς εξελίσσεται, ωριμάζει και εστιάζει στην πρόληψη, τον σχεδιασμό και προγραμματισμό παρά στην αποκατάσταση, πάντα σε «συνεννόηση» με την ενωσιακή νομολογία και νομοθεσία. Στην Ελλάδα, τα προβλήματα που αφορούν τα ύδατα είναι πολλαπλά, καθώς η χώρα μας διαθέτει λίγους και σχετικά μικρούς ποταμούς και ρεύματα. Επιπλέον οι πυρκαγιές αυξάνουν την επιφανειακή απορροή των υδάτων προς την θάλασσα και μειώνουν την ποσότητα των υδάτων που καταλήγουν στους υπόγειους υδροφόρους ορίζοντες. Η διαχείριση των υδατικών πόρων συνδέεται άμεσα με την ανάπτυξη, τη περιβαλλοντική πολιτική και στρατηγική. Η ορθολογική διαχείρισή τους συμβαδίζει αναγκαστικά με τη μέριμνα για την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος και τη διαφύλαξη της δημόσιας υγείας.